

ZPRÁVA O MONITOROVÁNÍ ÚZEMNÍHO ROZVOJE PAMÁTEK ZAPSANÝCH V SEZNAMU SVĚTOVÉHO KULTURNÍHO A PŘÍRODNÍHO BOHATSTVÍ UNESCO V ČESKÉ REPUBLICE ZPRACOVANÉM ÚSTAVEM ÚZEMNÍHO ROZVOJE

Hana Bártová & Marie Tomišková

Zápis památkové lokality do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO znamená pro příslušnou obec nejen významné zvýšení prestiže, posílení zájmu tuzemských i zahraničních návštěvníků a následné posílení prosperity, ale též závazek plnit určité povinnosti. Jednou z těchto povinností je monitorování indikátorů územního rozvoje památkové lokality jako část podkladů do zprávy pro Výbor světového dědictví, kterou musí Ministerstvo kultury každoročně o těchto lokalitách výboru zasílat.

Spoluprací s obcemi a orgány státní památkové péče na soustavném monitoringu potřebných údajů z městských, vesnických a krajinných územních celků a lokalit, zapsaných v Seznamu světového dědictví, byl pověřen Ministerstvem pro místní rozvoj Ústav územního rozvoje.

V následujícím textu Vás chceme seznámit s průběhem a prvními výsledky a zkušenostmi z této spolupráce.

Monitorování památek UNESCO

Jak již bylo řečeno, je povinností Ministerstva kultury monitorovat památkové lokality zapsané v Seznamu světového dědictví a podávat o tom každoročně zprávu Výboru světového dědictví. Je nezbytné, aby podklady pro tyto periodické zprávy pro Výbor byly jednotné obsahově i formálně pro všechny obce (popřípadě skupiny obcí). Proto nechalo Ministerstvo kultury vypracovat Státním ústavem památkové péče Metodiku sledování památek zapsaných na Seznamu světového dědictví UNESCO. V ní jsou definovány tematické oblasti informací, které jsou pro zprávu zapotřebí o památce a jejím prostředí zjišťovat. Požadované informace jsou jak z oblasti památkové péče, tak z oblasti územního

rozvoje. K získávání takového rozsahu údajů je nutná spolupráce různých institucí včetně orgánů státní správy a samosprávy.

Proto jsou v Metodice vyjmenovány instituce, které za zajištění příslušného tematického celku odpovídají. Pro oblast územního rozvoje dotčených obcí jsou to Ministerstvo pro místní rozvoj, krajské úřady a obecní úřady, které na základě svých kompetencí informace o územním rozvoji obcí shromažďují popř. pořizují a mohou je pro účely zprávy poskytovat.

- Ministerstvo pro místní rozvoj
 - vede evidenci územně plánovací dokumentace,
 - shromažďuje a vyhodnocuje informace o cestovním ruchu ve vztahu k památkám.

- Obecní a krajské úřady
 - zpracovávají programy rozvoje, programy regenerace a další podpůrné programy,
 - navrhují využívání památky – stávající i výhledové,
 - zpracovávají politiku cestovního ruchu,
 - sledují další faktory, ovlivňující památku a získávají informace o nich (bydlení, podnikání, zaměstnanost, technická a dopravní infrastruktura, průmysl, obyvatelé).

Monitorování údajů z oblasti územního rozvoje

Povinnost monitorování stavu péče o jednotlivé památky vyplývá z jejich zápisu do Seznamu světového dědictví UNESCO a je tedy pro dotčené obce obligatorní.

Převážná část monitoringu z oblasti územního rozvoje pro účely sledování památek UNESCO tedy spočívá na obcích. Pro zajištění takové činnosti je však zapotřebí spolupráce multidisciplinární skupiny odborníků.

Ministerstvo pro místní rozvoj proto, ve snaze usnadnit práci úřadů měst a obcí a zajistit jednotný obsah i formu zjišťovaných údajů, pověřilo celým procesem sledování informací z oblasti územního rozvoje Ústav územního rozvoje v Brně, jako odborně personálně vybavenou instituci.

Obecní úřady v obcích, na jejichž území se nachází památka UNESCO, tak mají pouze povinnost tyto informace podle předem připravené osnovy každoročně poskytovat pracovníkům ústavu.

Činnost Ústavu územního rozvoje je tedy pomocí státní správy obcím při plnění jejich povinnosti. Některá města si však povinnosti vyplývající z významného světového hodnocení svého kulturně historického významu naprosto neuvědomují. Svým laxním přístupem ke spolupráci s ÚÚR při monitorování potřebných ukazatelů tak ztěžují zpracování monitorovacích zpráv a snižují jejich vypovídací hodnotu. Vypracování kvalitních a objektivních zpráv lze zajistit jen při odpovědném přístupu obcí k plnění této povinnosti.

Indikátory územního rozvoje v lokalitách UNESCO

Aby bylo možno posoudit trendy rozvoje jednotlivých lokalit, stanovili pracovníci ÚÚR v dohodě se Státním ústavem památkové péče indikátory územního rozvoje. Indikátory jsou členěny dle Metodiky Státního ústavu památkové péče a týkají se všech faktorů, které mohou ovlivnit památku a naopak, kterými může památka ovlivnit rozvoj obce:

- Územní plánování a související rozvojové plány a programy
 - územní plán obce,
 - regulační plán,
 - rozvojové plány a programy celého města a památkového místa.
- Vliv ÚPD na stavební a funkční rozvoj objektů
 - stavební rozvoj,
 - funkční rozvoj.
- Bydlení
 - původní stav (v památkovém území),
 - změny,
 - právní zajištění funkce bydlení.
- Podnikání, zaměstnanost, pohyb pracovních sil (údaje o celé obci)
 - počet ekonomicky aktivních obyvatel,

- nezaměstnanost (v %),
- pracovní příležitosti,
- stav podnikatelských aktivit,
- pohyb pracovních sil.

- Cestovní ruch
 - navštěvovanost historického místa (počet návštěvníků, délka návštěvy),
 - nárůst příjmů obce (ekonomická prosperita, vyplývající z cestovního ruchu),
 - vybavení pro cestovní ruch,
 - regulace návštěvnosti.

- Technická infrastruktura
 - vodní hospodářství,
 - energetika a spoje.

- Likvidace odpadů

- Dopravní zátěž

- formy dopravy,
- parkování,
- intenzita osobní dopravy v místě, nárůst nebo pokles,
- závady a střetová místa v síti místních komunikací, náprava závad.

- Vliv průmyslu

- Vztah obyvatel k památkám, projevy vandalismu

- respekt obyvatel k památkám,
- zájem obyvatel,
- projevy vandalismu, obrana.

- Vztah zastupitelstva obce k povinnostem vyplývajícím ze zápisu do Seznamu UNESCO, náměty a názory zastupitelstva obce týkající se monitorování

Ze sledování a porovnávání každoročních hodnot indikátorů vyplývá způsob a intenzita rozvoje každé obce, přínos, který pro obec znamená památka UNESCO, kvalita prostředí, kterou pro památku vytváří zastupitelstvo obce spolu s občany, nárůst (nebo pokles) významu památky UNESCO pro rozvoj obce.

Výše uvedené indikátory z oblasti územního rozvoje byly specifikovány pro každý ze tří typů památek UNESCO, které jsou na území České republiky:

- Jednotlivé stavby nebo soubory staveb, tvořících funkční jednotku
 - Zahrady a zámek v Kroměříži
 - Zámecký areál v Litomyšli
 - Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře ve Žďáru nad Sázavou
 - Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci (od konce roku 2000)
 - vila Tugendhat v Brně (od konce roku 2001)
- Památkově chráněná území
 - Praha
 - Telč
 - Český Krumlov
 - Kutná Hora
 - Holašovice
- Kulturní krajina
 - Lednicko-valtický areál (Lednice, Valtice, Hlohovec – obce, jejichž celé území leží v areálu).

Postup při monitorování v letech 2000 a 2001

Rok 2000:

K usnadnění zjišťování údajů v rámci jednotlivých indikátorů sestavili pracovníci ÚÚR v dohodě se Státním ústavem památko-

vé péče jednoduché, jasně formulované a jednoznačně zodpověditelné dotazníky. V roce 2000 byly shromažďovány údaje za rok 1999. Základní, nejrozsáhlejší dotazník, byl sestaven pro památkové rezervace. Pro solitérní památky a obce, jejichž celé administrativní území je situováno do lednicko-valtického areálu je dotazník podstatně kratší.

Jednoznačnost a srozumitelnost otázek jakož i dostupnost údajů bylo zapotřebí prakticky prověřit. K tomu bylo vybráno město Telč, jehož historické jádro o rozloze 35,5 ha bylo do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO zapsáno již v roce 1992. Po konzultacích se zástupci města byl dotazník v několika bodech upraven. Byly vypuštěny otázky, týkající se vlastnických vztahů. Rovněž nezjistitelnými údaji se ukázaly některé informace o návštěvnicích města, zejména účel návštěvy, zaměření zájmů návštěvníků a další.

Upravený dotazník byl předložen zaměstnancům městských úřadů nebo členům samosprávy obce na osobních schůzkách s pracovníky Ústavu územního rozvoje. Celý postup vyplňování dotazníků byl takto urychlen, neboť případné nejasnosti byly ihned vysvětleny.

Přesto, nezávisle na velikosti města, někde vznikaly problémy. Mnozí tázaní, navzdory tomu, že dotazníky byly rozeslány jeden až dva měsíce před schůzkou, potřebné údaje schopni poskytnout nebyli. Některé informace se pak snažili se střídavými úspěchy získávat pracovníci Ústavu územního rozvoje sami od dalších institucí.

Velmi pečlivě byly připraveny informace a vyplněny dotazníky z Českého Krumlova a z Telče, rovněž město Litomyšl a vesnice Holašovice poskytly dostatečný rozsah odpovědí.

Rok 2001:

Monitorování pokračovalo v roce 2001. Na základě zkušeností a po konzultacích s pracovníky jednotlivých památkových ústavů a zejména se Státním ústavem památkové péče byly dotazníky doplněny o některé otázky, zejména ty, které se týkají dopadů zápisu lokality do Seznamu UNESCO na průběh územního a stavebního řízení a o otázky na úpravy volných ploch včetně mobiliáře a zeleně, na využívání domovních fondů a na spolupráci státní správy a samosprávy a zastupitelstev pro postup monitorování v příštích letech.

Doplněný dotazník byl rozeslán na odbory rozvoje, případně starostům dotčených obcí s žádostí o jeho aktualizaci a o doplnění dat předchozího roku. Soubor dotazovaných měst byl rozšířen o město Olomouc.

Všechna města a obce s výjimkou Lednice zaslaly více či méně vyplněný dotazník, v některých případech po několika urgencích, zpět. Kromě Olomouce, (kde byl dotazník zpracováván poprvé a velmi pečlivě), se jednalo převážně o aktualizaci již uvedených údajů. Dotazníky z Prahy a Kutné Hory byly vyplněny velmi nedostatečně, Lednice na dotazník nereagovala vůbec.

Výsledky monitorování z let 2000 a 2001

Porovnáním odpovědí v dotaznících za rok 1999 a rok 2000 lze již alespoň částečně posoudit způsob rozvoje příslušné obce ve vztahu k památkové lokalitě. Ze shrnutí a porovnání údajů v jednotlivých lokalitách vyplývá:

- V oblasti územního plánování

Všechny obce měly k datu zápisu do Seznamu UNESCO zpracovanou *územně plánovací dokumentaci*, která však ve třech

případech byla zcela neaktuální, neboť byla schválena před rokem 1990. Tato města však v současné době pořizují nové územní plány.

Pouze dvě obce (Kutná Hora a Olomouc) disponují regulačním plánem, z toho jen regulační plán historického jádra Olomouce je aktuální a stanovuje jednoznačnou regulaci památkového území.

- V oblasti zahrnující bydlení, obyvatelstvo, zaměstnanost
Žádný z územních plánů neobsahuje regulativ, zajišťující dostatečné zachování této *funkce bydlení* v památkové lokalitě, což je požadavek Mezinárodní rady pro památky a sídla (ICOMOS). Nedostatek regulace se již projevuje, neboť ve všech sledovaných obcích (týká se pouze památkových rezervací, zapsaných do Seznamu UNESCO jako celek, výjimkou jsou Holašovice) lze sledovat úbytek bytů a v souvislosti s tím i trvale bydlících obyvatel v památkové lokalitě. Pokud byly uváděny důvody tohoto negativního jevu, byly vždy tytéž – změna funkce a z kvalitativního bytového fondu.

Míra nezaměstnanosti mírně vzrostla v Litomyšli a v Olomouci, v Holašovicích je velice nízká a stabilizovaná. Ve všech ostatních městech se počet nezaměstnaných snížil.

- V oblasti cestovního ruchu
Vývoj návštěvnosti bylo velmi obtížné a v některých případech nemožné posoudit, neboť údaje byly zcela nedostatečné a v dalším roce nebyly aktualizovány. Počet návštěvníků byl odvozen z prodeje vstupenek do památkových prostorů. Převažujícím trendem byl nárůst návštěvnosti. V Kroměříži, Českém Krumlově, Holašovicích a Lednicko-valtickém areálu převažují čeští návštěvníci, v ostatních městech vzrůstá počet zahraničních turistů, ale s výjimkou Prahy čeští návštěvníci převažují. Údaje pro Prahu však nebyly aktualizovány, pro Kutnou Horu nebyly uvedeny vůbec.

Příjmy z cestovního ruchu, stimulované zápisem do Seznamu UNESCO, uvádí pouze pět obcí. Rozdíl mezi příjmy a výdaji na údržbu památek a rozvoj cestovního ruchu je ve většině měst zanedbatelný, v případě Telče dokonce výdaje převyšují příjmy. Pouze Olomouc uvádí výraznou převahu příjmů nad výdaji. Z monitorování tohoto indikátoru je patrné, že zápis do Seznamu UNESCO neznamena automaticky vzrůstající prosperitu obcí. Je zapotřebí, aby příslušné obce aktivně využívaly, za předpokladu současné eliminace případných negativních vlivů, všech možností památkové lokality pro cestovní ruch.

- V oblasti občanského vybavení, informačního systému, dopravní a technické infrastruktury
Občanské vybavení ve sledovaných památkových rezervacích odpovídá potřebám obyvatel i návštěvníků. Rozsah a skladba jsou stabilizované. Nedostatečné vybavení pro návštěvníky je v Holašovicích, kde zcela chybí ubytování.

Informační střediska byla zřízena ve všech lokalitách, rovněž bylo realizováno značení památek a směrové ukazatele.

Všechna sledovaná města jsou vybavena *technickou infrastrukturou*, jejíž stav se postupně mírně zlepšuje. Holašovice uvádějí v obou dotaznících údaje o špatném stavu infrastruktury.

Všechny sledované lokality jsou náležitě *dopravně dostupné*. Negativní vlivy dopravy se projevují u všech rezervací, výsledky opatření na zlepšení tohoto stavu zatím nejsou uváděny.

- V oblasti týkající se vztahu obyvatel k památkám
Respektování *podmínek památkové péče*, které je ukazatelem vztahu občanů k památkám, bylo porušováno ve všech sledova-

ných lokalitách jen výjimečně a v dalším roce se počet nepovolených zásahů dále snížil. V Praze je uveden do roku 1999 pokles těchto přestupků, údaj nebyl aktualizován.

Akce, vedoucí ke *spolupráci s obyvateli*, jsou v největším rozsahu zajišťovány v Kroměříži.

Vandalismus se vyskytuje (s výjimkou Holašovic) ve všech městech, počet případů však klesá.

- V oblasti vztahu zastupitelstev obcí k monitorování

Vztah zastupitelstev měst a obcí k povinnostem vyplývajícím ze zápisu do Seznamu UNESCO je patrný z reakcí na poslední bod dotazníku, který se týká projednání zprávy o výsledku monitorování radou zastupitelstva a námětů na další postup monitorování. Zpráva byla projednána pouze v Telči, námět poskytlo rovněž Zastupitelstvo města Telče.

Zastupitelstvo navrhuje, aby monitorující subjekt shromáždil veškeré údaje bez přispění obce, obci pak tyto údaje předložil ke konzultaci a definitivní výsledek monitorování pak předložil Radě k projednání. Tento postup je však neproveditelný, protože většinu údajů lze zjistit stejně pouze od pracovníků místních úřadů.

Závěry

Z dvouletého monitorování je patrné, že sledování indikátorů územního rozvoje lokalit zapsaných do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví zatím neposkytuje – např. v případě tak významných památkových rezervací jako je Praha nebo

Kutná Hora – dostatečné podklady pro posouzení a vyhodnocení péče o památky v příslušných obcích. Svou nečinností ztěžují odpovědné orgány obcí Ministerstvu kultury vypracovávání periodických zpráv. Zprávy, zpracované na základě nedostatečných údajů, postrádají objektivitu a podávají zkreslené informace o naší péči o významné památkové lokality, zapsané v Seznamu světového dědictví.

Pokud si obce neuvědomí mezinárodní význam zařazení památkové lokality jejich území do Seznamu světového dědictví a nebudou plnit veškeré povinnosti, z toho vyplývající, může následovat i vyřazení lokality ze Seznamu, což může mít na vyřazené obce negativní dopady. Nejviditelněji se taková skutečnost může projevit v oblasti cestovního ruchu. Cestovní kanceláře, zaměřené na trasy po významných památkách nebo přímo po památkách UNESCO, nemusejí zařadit lokalitu do své nabídky, důsledkem pak může být výrazný pokles intenzity cestovního ruchu a s tím související možný postupný úpadek, popř. likvidace zařízení pro cestovní ruch, vzrůst nezaměstnanosti a pod.

Doufáme však, že v dalších letech se povědomí o všech možnostech, výhodách, ale i povinnostech obecních samospráv starajících se o památky zapsané do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictvílepší, zkvalitní se vzájemná spolupráce se státní správou a bude tak umožněna i lepší prezentace našich památkových lokalit v zahraničí.

*Ing. arch. Hana Bártová, OÚP MMR
Marie Tomášková, ÚÚR*